

Kitâbiyat :

KİTABİYAT

Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)**, LIV-432 (1003-1008/1595-1600)**, LXXXV-576 (Hazırlayan Prof. Dr. Mehmet İpşirli), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları No. 3371, İstanbul 1989.

Arşiv belgeleri birinci elden kaynaklar olarak kabul edildiğine göre vekayinâmeleri de ikinci elden kaynaklar olarak kabul etmemiz yerinde olacaktır. Elimizdeki eser 1563-1600 (971-1008) yıllarına âittir. Bilindiği gibi bu devir arşiv belgelerinin nisbeten kıt olduğu bir devirdir. Bu yüzden eserin önemi bir kat daha artmaktadır. Geniş Osmanlı tarihinin vekayinâmelerinin peyderpey yayına hazırlanması sevindiricidir. Hele *Selânikî Tarihi* gibi, araştırılmasına büyük ihtiyaç duyulan bir devre âit eserin sağlam bir zemine oturtularak yayına hazırlanmış olmasında isabet vardır. Böylece Osmanlı Tarihinin uzun bir devri bu eserle ortaya konmuştur. Bunun XVI. yüzyılın ikinci yarısına âit olması da dikkat çekicidir. Müverrih henüz vakanüvislik müessesesinin kurulmadığı bir devirde eserini büyük bir vukuf ile kaleme almıştır. Eserde İstanbul hadiselerine, teşrifata, tayin ve azillere “özellikle III. Murad’ın saltanatının sonlarından itibaren” fazlaca yer verilmiştir. Zira Mustafa Selânikî Divân-ı hümâyûn kâtibliği, Anadolu muhasebeciliği, Haremeyn mukataacılığı, Silâhdar kâtibliği gibi görevlerde bulunmuştur. Müellifin malî konularda uzman olduğu anlaşılacaktır. Nitekim çok defa ulûfe ve cülûs ve bahşişlerinin tevzii ile görevlendirilmiştir. Müellif bu sırada Divân-ı hümâyûn evrakını da görebiliyor ve hadiseleri bu sûretle kaleme alıyordu. Müverrihimiz padişahların saray dışındaki bütün hareketlerini de yakından takip etmiştir. Selânikî Kanunî’nin son devirleri, II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed devrinin bir kısmını idrak ederek hadiselere şahit olmuştur. İstanbul’a gelen elçilerin kabulleri de eserin başlıca konuları arasındadır. Eserde dikkati çeken bir husus da Yeniçerilerin isyan ve muhalefetlerine, keza bu ocağın diğer faaliyetlerine çokca yer verilmiş olmasıdır. Diğer taraftan ulema ile ilgili bahisler de eserde geniş bir şekilde yer almaktadır.

Selânikî Sigetvar seferi ile Gence seferine katılarak bu seferler hakkında kâfi bilgiler aktarmıştır. Bu sayede de tecrübesi artan müellifimiz, eyâlet ve serhadlerden merkeze ulaşan bilgileri, arzları ve şikâyetleri günü gününe kaydetmiştir. *Selânikî Tarihi*’nin bir özelliği de müverrihimizin bizzat yaşadığı ve şahit olduğu olayları kaleme almış olmasıdır. Yazarın tesbitlerinde isabet vardır. Meselâ Kanunî’den sonra idarede başlayan aksaklıklar, III. Murad devrinde daha da artınca müverrihimizin dikkatini çekmiştir. Nitekim o padişahı, veziriazamı, vezirleri, ulemayı ve ümerayı ikaz etmiştir. Meselâ “Ahvâl-i ruzgâr-ı nâ-sazkârlığıdur” (356), “Tetimme-i kıssadur” (500, 857-58), “Etvâr ve evzâ-i ruzgârdur” (852-53), “Şikâyet ez ahvâl-i ruzgâr” (878) gibi bahislerde müellifimiz endişelerini ortaya koymuştur. Selânikî’nin III. Murad’ın ölümünden sonra ortaya koyduğu uzun değerlendirmesi (427-32) de dikkati çekmektedir. Bu sûretle müverrihimiz meselelere ne derecede vâkıf olduğunu da göstermiştir. Para değerinin düşüşü, masârifin artışı ve neticede hazinede muzayakanın ortaya çıkışı incelenmiştir. Diğer taraftan mansıpların ehline verilmediği ve tayinlerin sık yapıldığı tenkit edilmiştir. Keza III. Murad devri vüzerası ve ümerası Selânikî’nin tenkidine uğramıştır. Müverrihimiz rüşveti de yerden yere vurup “rüşvetler âşikâre verilüp-alınur her

sınıfa ihtilâl-i küllî gelüp, Devlet-i Osmaniyye'nün perişân hâl olmasına bâis niçe dürlü etvâr ihtiyâr olunup" demektedir.

Tarih-i Selânîki'nin önemli bir özelliği de müverrihin tamamıyla kendi yaşadığı devri kaleme almış olmasıdır. Onun devlet ricali ile münasebette olması, verdiği bilgilerin sıhhatini de arttırmaktadır. Müellif bir takım yazılı ve sözlü kaynaklara da başvurmuştur (bk. XIX-XX). Eserin bir hususiyeti de hemen hemen her türlü bilgi bakımından zengin oluşudur. Bu zenginlik, hazırlayanın ifadesine göre "çoğu kere yetkililerden çeşitli vesilelerle elde ettiği bilgiler ile olayların perde arkasını vermesinden" gelmektedir.

Hazırlayan eserin neşrinde, çağdaş hareketli metinleri tarayarak yazı dilindeki kurallara sadık kalmaya çalışmıştır. Metinde en lüzumlu transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır. Eserde kullanılan Türkçe arkaik kelimelerin de bir listesi yapılmıştır (917-18). *Tarih-i Selânîki*'nin 25 kadar nüshasının tesbit edildiği anlaşılmaktadır. Hazırlayan bu nüshaların bulunduğu kütüphâneleri ve tavsiflerini vermiştir (XXIV-XXX). Müellif nüshası bulunamamıştır. Bunların içinde çeşitli özellikleriyle en muteber nüsha olduğu tesbit edilen Süleymaniye Kütüphânesi Esad Efendi nr. 2259 tercih olunmuştur. Bilindiği gibi Merhum Prof. Bekir Kütükoğlu'nun belirttiği üzere (IA, X, s. 351), Sadırazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, *Tarih-i Selânîki*'yi okuyup beğenmiş ve birçok nüshaları istinsah ettirmiştir. İtina ile gösterilen nüsha farkları büyük bir emek ve sabır işidir. İndeks üzerinde büyük bir dikkatle çalışıldığı anlaşılmaktadır. 89 sahifelik her türlü maddenin alındığı bu indeks *Tarih-i Selânîki*'ye bir kat daha önem kazandırmıştır. Burada belirtilmesi gereken bir husus da, matbu nüshanın pek muteber olmayan nüshadan tabedilmiş olduğu ve elimizdeki eserin 301. sahifesine (13 Rebiülâhir 1001=17 Ocak 1593) kadar geldiğidir. İlerisi, *Naima Tarihi*'nde tafsil edildiğinden ihmal edilmiştir.

Uzun bir mesai sarfiyle yayına hazırlanmış bulunan *Tarih-i Selânîki*, Osmanlı tarihcilerine çok yararlı olacaktır. Aynı zamanda dil hususiyetleri bakımından da dilcilere tavsiye olunabilir. Eser bu uzun devrin devlet ricali ile ümerasının biyografileri için de yararlı olabilir. Kısacası Osmanlı Tarihi ile ilgilenenlerin el kitabı mahiyetindedir. Selânîki ve eseri hakkında uzmanlaşan ve bu konuda ayrıca bir makale (*Mustafa Selânîki and his History, "Tarih Enstitüsü Dergisi"*, İstanbul 1978, sayı 9, s. 417-72) de yayınlamış bulunan Prof. İpşirli'yi kutlamak yerinde olacaktır.